

УДК 343.1

Голуб І. Г.

*здобувач кафедри правосуддя
і кримінально-правових дисциплін
Інституту права ім. І. Малиновського
Національного університету «Острозька академія»*

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ЗАТРИМАННІ ЖІНОК У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Кримінальний процесуальний кодекс України передбачає такий тимчасовий запобіжний захід як затримання особи. Законодавство передбачає ряд гарантій дотримання прав людини при затриманні, зокрема кримінальний процес містить норму, що ніхто не може бути затриманий без ухвали слідчого судді, суду, крім випадків, передбачених КПК .

Над питаннями запобіжних заходів в контексті нового кримінального процесуального кодексу працювали українські вчені – Погорецький М. А., Нор В. Т., Попелюшко В. О., Грошевий Ю. М., Малярченко В. Т., Лобойко Л. М., Аленін Ю. П., Назаров В. В., Омеляненко Г. М., Горбачевський В. Я., Кучинська О. П., Борисов В. І., Глинська Н. В., Зеленецький В. С., Шило О. Г. та інші.

Кримінальний процесуальний кодекс України передбачає виключний перелік випадків затримання особи. Тимчасовим запобіжним заходом є затримання підозрюваного, обвинуваченого за ухвалою слідчого судді, суду з метою приводу та затримання без ухвали слідчого судді, суду

© Голуб І. Г., 2014

© Національний університет «Острозька академія», 2014

-
- Дотримання прав людини при затриманні жінок у кримінальному процесі / І. Г. Голуб // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14hihukp.pdf>.

уповноваженою службовою особою, а також кожним хто не є уповноваженою службовою особою. Підстави та порядок застосування цього тимчасового запобіжного заходу урегульовані статтями 188-192, 207-213 КПК [1, с. 402].

Кожен має право затримати без ухвали слідчого судді, суду будь-яку особу, крім осіб, зазначених у статті 482 КПК

1) при вчиненні або замаху на вчинення кримінального правопорушення;

2) безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється у його вчиненні.

3. Кожен, хто не є уповноваженою службовою особою (особою, якій законом надано право здійснювати затримання) і затримав відповідну особу в порядку, передбаченому частиною другою цієї статті, зобов'язаний негайно доставити її до уповноваженої службової особи або негайно повідомити уповноважену службову особу про затримання та місцезнаходження особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення [2, с. 7]. Уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі, лише у випадках: якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення та якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин. Строк затримання особи без ухвали слідчого судді, суду не може перевищувати сімдесяти двох годин. Особа є затриманою з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою

▪ Дотримання прав людини при затриманні жінок у кримінальному процесі / І. Г. Голуб // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14hihukp.pdf>.

службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою. Затримана без ухвали слідчого судді, суду особа не пізніше шістдесяти годин з моменту затримання повинна бути звільнена або доставлена до суду для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу [2, ст. 211, 5, с. 92]. Цей строк надається: уповноваженій службовій особі для доставлення затриманого до найближчого органу досудового розслідування, процесуального затримання та, у разі потреби, для особистого обшуку затриманого, роз'яснення затриманій особі її прав та виконання інших передбачених законом процесуальних дій, пов'язаних із затриманням; слідчому, прокурору для з'ясування причетності цієї особи до вчинення злочину, доставлення її до слідчого судді, суду для обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою; для слідчого судді, суду – для вирішення ним питання про обрання щодо затриманого запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою [1, с. 458-459].

Уповноважена службова особа, що здійснила затримання особи, повинна негайно повідомити затриманому зрозумілою для нього мовою підстави затримання та у вчиненні якого злочину він підозрюється, а також роз'яснити право мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри проти нього, негайно повідомити інших осіб про його затримання і місце перебування, вимагати перевірку обґрунтованості затримання та інші права, передбачені законодавством [3, с. 84].

Уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана надати затриманій особі можливість негайно повідомити про своє затримання та місце перебування близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб за вибором цієї особи. Якщо уповноважена службова особа, що

▪ Дотримання прав людини при затриманні жінок у кримінальному процесі / І. Г. Голуб // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14hihukp.pdf>.

здійснила затримання, має підстави для обґрунтованої підозри, що при повідомленні про затримання ця особа може зашкодити досудовому розслідуванню, вона може здійснити таке повідомлення самостійно, проте без порушення вимоги щодо його негайності. У разі затримання неповнолітньої особи уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана негайно повідомити про це його батьків або усиновителів, опікунів, піклувальників, орган опіки та піклування [3, с. 85; 4, с. 187].

Про затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, складається протокол. У випадку фіксування процесуальної дії під час досудового розслідування за допомогою технічних засобів про це зазначається у протоколі. Якщо за допомогою технічних засобів фіксується допит, текст показань може не вноситися до відповідного протоколу за умови, що жоден з учасників процесуальної дії не наполягає на цьому. У такому разі у протоколі зазначається, що показання зафіксовані на носії інформації, який додається до нього. Формі та змісту протоколу про затримання науковцями України приділена значна увага [4, с. 146-149; 5, с. 95-99]. Протокол складається з:

1) вступної частини, яка повинна містити відомості про: місце, час проведення та назву процесуальної дії; особу, яка проводить процесуальну дію (прізвище, ім'я, по батькові, посада); всіх осіб, які присутні під час проведення процесуальної дії (прізвища, імена, по батькові, дати народження, місця проживання); інформацію про те, що особи, які беруть участь у процесуальній дії, заздалегідь повідомлені про застосування технічних засобів фіксації, характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які застосовуються при проведенні процесуальної дії, умови та порядок їх використання;

▪ Дотримання прав людини при затриманні жінок у кримінальному процесі / І. Г. Голуб // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14hihukp.pdf>.

2) описової частини, яка повинна містити відомості про: послідовність дій;

отримані в результаті процесуальної дії відомості, важливі для цього кримінального провадження, в тому числі виявлені та/або надані речі і документи;

3) заключної частини, яка повинна містити відомості про: вилучені речі і документи та спосіб їх ідентифікації; спосіб ознайомлення учасників зі змістом протоколу; зауваження і доповнення до письмового протоколу з боку учасників процесуальної дії.

Перед підписанням протоколу учасникам процесуальної дії надається можливість ознайомитися із текстом протоколу. Зауваження і доповнення зазначаються у протоколі перед підписами. Протокол підписують усі учасники, які брали участь у проведенні процесуальної дії. Якщо особа через фізичні вади або з інших причин не може особисто підписати протокол, то ознайомлення такої особи з протоколом здійснюється у присутності її захисника (законного представника), який своїм підписом засвідчує зміст протоколу та факт неможливості його підписання особою.

Якщо особа, яка брала участь у проведенні процесуальної дії, відмовилася підписати протокол, про це зазначається в протоколі. Такій особі надається право дати письмові пояснення щодо причин відмови від підписання, які заносяться до протоколу. Факт відмови особи від підписання протоколу, а також факт надання письмових пояснень особи щодо причин такої відмови засвідчується підписом її захисника (законного представника), а у разі його відсутності – понятих [2, ст. 104].

Крім того, у протоколі зазначаються: місце, дата і точний час (година і хвилини) затримання відповідно до положень статті 209 КПК; підстави затримання; результати особистого обшуку; клопотання, заяви чи скарги

▪ Дотримання прав людини при затриманні жінок у кримінальному процесі / І. Г. Голуб // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14hihukp.pdf>.

затриманого, якщо такі надходили; повний перелік процесуальних прав та обов'язків затриманого. Протокол про затримання підписується особою, яка його склала, і затриманим. Копія протоколу негайно під розпис вручається затриманому, а також надсилається прокурору.

Уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана негайно повідомити про це орган (установу), уповноважений законом на надання безоплатної правової допомоги. Безоплатна первинна правова допомога – це вид державної гарантії, що полягає в інформуванні особи про її права і свободи, порядок їх реалізації, відновлення у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Право на безоплатну первинну правову допомогу мають усі особи, які перебувають під юрисдикцією України [6, ст. 7, 8]. До дня введення в дію положень закону, що регулює надання безоплатної правової допомоги, які передбачають діяльність органів (установ), уповноважених законом на надання безоплатної правової допомоги, функції таких органів (установ) здійснюють адвокатські об'єднання або органи адвокатського самоврядування. У разі неприбуття в установлений законодавством строк захисника, призначеного органом (установою), уповноваженим законом на надання безоплатної правової допомоги, уповноважена службова особа негайно повідомляє про це відповідний орган (установу), уповноважений законом на надання безоплатної правової допомоги. Службова особа, відповідальна за перебування затриманих, зобов'язана перевірити дотримання вимог кримінального процесуального законодавства, а в разі нездійснення повідомлення про затримання – здійснити ці дії самостійно.

▪ Дотримання прав людини при затриманні жінок у кримінальному процесі / І. Г. Голуб // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14hihukp.pdf>.

Кримінальним процесуальним кодексом та іншим законодавством України передбачений дієвий механізм дотримання прав людини при затриманні у кримінальному процесі. Однак є вразлива категорія затриманих, щодо яких не розроблено дієвого захисту прав і свобод в національному законодавстві. Це – жінки, у яких на вихованні знаходяться неповнолітні діти. Передбачені законодавцем норми кримінального процесу не враховують потреб цієї категорії затриманих. А соціальна роль матері передбачає ряд цивільних та сімейних прав та обов'язків щодо неповнолітніх дітей, які повинні здійснюватися особисто [7]. В кримінальному процесі повинні дотримуватися права матері на виховання та піклування про малолітніх дітей, зокрема дітей дошкільного віку. Адже Законом України «Про охорону дитинства» [8] держава гарантує дитині права: на охорону здоров'я; на достатній життєвий рівень; на проживання у сім'ї разом з батьками або в сім'ї одного з них; на піклування батьків; на спілкування з батьками.

Кримінальний процесуальний кодекс містить норму щодо часткового захисту прав дитини у кримінальному процесі [2, ст. 378]: за наявності в обвинуваченого неповнолітніх дітей, які залишилися без нагляду, непрацездатних батьків, баби, діда, прабаби, прадіда, які потребують матеріальної допомоги і залишилися без нагляду, суд зобов'язаний одночасно з ухваленням вироку порушити окремою ухвалою питання перед службою в справах дітей або відповідним органом опіки та піклування, органом соціального захисту населення про необхідність влаштування цих неповнолітніх, непрацездатних або встановлення над ними опіки чи піклування. Але до моменту ухвалення вироку ці питання в кримінальному процесуальному законодавстві є неврегульованими.

▪ Дотримання прав людини при затриманні жінок у кримінальному процесі / І. Г. Голуб // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14hihukp.pdf>.

А тому уже в протоколі про затримання підозрюваної у вчиненні злочину має бути зазначена інформація про наявність малолітніх дітей у затриманої та вжиті заходи щодо недопущення залишення без нагляду дітей дошкільного віку. Адже навіть короточасне залишення дітей без нагляду становить небезпеку для їх життя та здоров'я. Отже, дані про наявність на вихованні у затриманої малолітніх дітей повинні бути виявлені в найкоротший термін та зазначені в протоколі.

Отже, в кримінальному процесі України є норма щодо захисту дітей підсудних, засуджених – суд зобов'язаний одночасно з ухваленням вироку порушити окремою ухвалою питання перед службою в справах дітей або відповідним органом опіки та піклування, органом соціального захисту населення про необхідність влаштування неповнолітніх дітей або встановлення над ними опіки чи піклування. Але при застосуванні запобіжних заходів – затримання та тримання під вартою механізму захисту таких дітей не передбачено. Хоча в законодавстві України [9, 10] є норма, згідно якої у будинок дитини приймаються діти, батьки яких не мають можливості їх виховувати у зв'язку з відбуванням покарання, перебуванням під вартою та в період слідства. Але дана норма є виправданою лише у випадках, коли в подальшому підозрювана, затримана буде засуджена за вчинення злочину. На практиці ж такі дії приносять більше шкоди чим суспільної користі – адже часто такі жінки в подальшому не відбувають покарання у вигляді позбавлення волі. А дітям внаслідок таких життєвих обставин заподіюється значна шкода, в тому числі психологічна. Отже, дане питання потребує подальшого вивчення та принципово нового підходу.

▪ Дотримання прав людини при затриманні жінок у кримінальному процесі / І. Г. Голуб // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14hihukp.pdf>.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За загальною редакцією професорів В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила.- К.: Юстініан, 2012. – 1328 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651%D0%B0-17>.
3. Молдован А.В., Кацавець Р.С. Кримінальний процес України: Лекції. Процесуальні документи. – К.: Алерта, 2014. – 352 с.
4. Процесуальні документи у кримінальному провадженні. Зразки. Роз'яснення: наук.-практ. Посібник / колектив авторів; за заг. ред. М.А. Погорецького, О.П. Кучинської. К.: Юрінком Інтер, 2015. – 560 с.
5. Заходи забезпечення кримінального провадження. Зразки та бланки процесуальних документів [текст] практичний посібник – коментар. Упорядник – адвокат Григоренко Анатолій Володимирович. – К.: «Центр учбової літератури», 2014. – 160 с.
6. Закон України Про безоплатну правову допомогу від 02.06.2011 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>.
7. Сімейний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
8. Закон України «Про охорону дитинства» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.
9. Наказ міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження типового положення про будинок дитини» від 19.05.1998 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0372-98>.

▪ Дотримання прав людини при затриманні жінок у кримінальному процесі / І. Г. Голуб // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14hihukp.pdf>.

10. Наказ міністерства охорони здоров'я України «Про внесення змін і доповнень до наказу Міністерства охорони здоров'я України від 18.05.98 N 123 «Про затвердження Типового положення про будинок дитини» від 15.02.2006 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0408-06>.

Голуб І. Г.

Дотримання прав людини при затриманні жінок у кримінальному процесі

У статті досліджено ряд питань, пов'язаних із тимчасовим запобіжним заходом – затриманням підозрюваних жінок, які на момент затримання мають дітей дошкільного віку, та особливостей дотримання прав їх дітей. В кримінальному процесі України є значні прогалини щодо захисту материнства та дитинства, зокрема при застосуванні запобіжних заходів, в тому числі і затримання. У статті обґрунтовано необхідність ввести в кримінальний процес норму щодо захисту прав дітей жінок, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення. Висвітлена автором проблема щодо необхідності захисту у кримінальному процесі осіб – дітей, які не є учасниками кримінального процесу, але їх права порушуються, потребує законодавчого врегулювання та впровадження в практичну діяльність.

Ключові слова: затримання в кримінальному процесі, дотримання прав людини у кримінальному процесі, жінки з дітьми, неповнолітні діти, права дитини.

▪ Дотримання прав людини при затриманні жінок у кримінальному процесі / І. Г. Голуб // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14hihukp.pdf>.

Голуб И. Г.

Соблюдение прав человека при задержании женщин в уголовном процессе

В статье исследован ряд вопросов, связанных с временной мерой пресечения – задержанием женщин, подозреваемых в совершении преступления, на момент задержания имеющих детей дошкольного возраста, и особенностями соблюдения прав их детей. В уголовном процессе Украины есть значительные пробелы по защите материнства и детства, в том числе при применении задержания. В статье обосновано необходимость ввести в уголовный процесс норму по защите прав детей женщин, подозреваемых в совершении уголовного преступления. Представленная автором проблема необходимости защиты в уголовном процессе лиц – детей, которые не являются участниками уголовного процесса, но их права нарушаются, требует законодательного урегулирования и внедрение в практическую деятельность.

Ключевые слова: задержание в уголовном процессе, соблюдения прав человека в уголовном процессе, женщины с детьми, несовершеннолетние дети, права ребенка.

Holub I. H.

Compliance human rights when detaining of women in criminal process

This article investigates a number of issues related to temporary preventive measure – detention of suspects of women at the time of detention have children under school age and features of the rights of their children. In Ukraine the criminal process has significant gaps on the protection of motherhood and childhood, including the application of preventive measures, including detention. The need to introduce in the criminal process another standards for the

▪ Дотримання прав людини при затриманні жінок у кримінальному процесі / І. Г. Голуб // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14hihukp.pdf>.

protection of children's rights of suspects and accused women is substantiated in the article. The author highlights the need to protect children who are not participants in the criminal process, but their rights are violated in criminal process, and this problem needs legislative regulation and implementation in practice.

Key words: detention in criminal process, human rights in the criminal process, women with children, juveniles, children's rights.

-
- Дотримання прав людини при затриманні жінок у кримінальному процесі / І. Г. Голуб // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14hihukp.pdf>.